

Biblia a svetové náboženstvá¹

Práve keď v prvom tisícročí pred Christom vznikali postupne knihy Starého Zákona na druhej strane sveta sa objavovali iné „posvätné knihy“ okolitých národov a to Vedy – posvätné knihy Indov, Zend Avesta – posvätné knihy Peržanov, Konfuciové texty, Tripitaka posvätné texty budhistov.² Filozoficko-náboženské diela ako Upanišády alebo diela Zoroastra, Budhu, Laotsiho, čínskych či gréckych filozofov neodmietli obrady, ale v podstate ich magickú úlohu a do centra duchovného života vyzdvihli etiku, poznanie a mystiku. Všetci spoločne došli k ideii – myšlienke jediného najvyššieho Počiatku a ešte iného – duchovného sveta. Učili, že človek sa môže zbaviť nedokonalosti len vtedy, keď bude v súlade s týmto Počiatkom. Väčšina z nich však takúto jednotu považovali za možné dosiahnuť iba v duchovnej rovine, keď človek čisto na všetko nazerá, ale je vzdialený od každodenných starostí. Medzi archaickým polyteizmom a jeho učením o Absolútne objavujeme zvesť Starého Zákona. Starý Zákon odvrhol myšlienky guru, mudrcov Indie, Číny³ a Grécka a ich vieru ohraničených, prírodných božstiev, ktoré sa podobali skôr na človeka, než na boha⁴. Ba naopak, odvrhlo sa akési chladné a studené Absolútne a proroci začali rozprávať o živom Bohu⁵, ktorému človek nie je ľahostajný, ale ktorého miluje, vychováva a chce ho zachrániť. Charakteristickou črtou celého Starého Zákona je zvesť o príchode Mesiáša – Spasiteľa, ktorý zachráni ľudstvo.

Pri čítaní Biblie sa čitateľ stretáva so Starozákonnou⁶ i Novozákonnou Cirkvou a teda sa má možnosť zoznámiť do istej miery so základným náboženským

¹ Ctihodný Justín Popovič píše o F. M. Dostojevskom toto: „Vďaka nebojácnemu vyznávaniu viery v Christa bol Dostojevský veľkým vyznávačom, typickým a originálnym predstaviteľom Pravoslávia a pravoslávnej filozofie novších časov. Hovoríme o „pravoslávnej filozofii“ pretože sa v podstate líši od nepravoslávnych filozofií a to tým, že kritériom všetkých právd a drahocennosti je Najsvetlejšia Bytosť Bohočloveka Christa a nie Jeho učenie. Ved' niečo spoločné s kresťanstvom nachádzame už pred Christom. Niektoré kresťanské morálne princípy, alebo dogmatické názory nachádzame už v judaizme. Mnohé kresťanské myšlienky nachádzame v budhizme a niektoré nachádzame aj mohamedánstve. Avšak niečo u tých iných ostatných náboženstvách nemôžeme nájsť a to najpodstatnejšie, čo veľmi potrebujeme. Nemajú to najhlavnejšie a totiž – nemajú Osobného, Bohočloveka Christa.“ (ПОПОВИЧ, И., cit. dielo, s. 17).

² ЯСИНИЦКИЙ, Г.: *Апология Библии*. Посох 1970, s. 89. Pozri kapitolu Biblia a knihy Východu.

³ Akadské klinopisné písmo bolo prevzaté Číňanmi a nachádzame ich v špecifickej čínskej abecede. (Pozri ЛЯШЕВСКИЙ, С.: *Библия и наука*. Москва 1996, s. 119).

⁴ Najmä grécka mytológia a jej báje sú plné všelijakých nemorálnych a nedôstojných skutkov, ktoré robili helénske pohanské božstvá.

⁵ МЕНЬ, А.: *Как читать Библию I*. s. 26.

⁶ „Keď porovnáme židovský popis stvorenia sveta a prvých ľudí s pohanskou kozmogóniou, zarazí vás, že mu chýba záujem o mechanický postup, akým svet a jeho stvorenia vznikli. To viedlo egyptských a mezopotámskych rozprávačov k rôznym tajomným a myšlienkovým konštrukciám. Židia jednoducho predpokladajú a cítia existenciu všemohúceho Boha, ktorý je činný, ale Ho nikdy nepopisujú, necharakterizujú a preto je neviditeľný

učením židov a kresťanov. Starý Zákon nie náhodou je nazývaný veľkým úvodom do Nového Zákona. Podľa blaženého Augustína je „*Nový Zákon ukrytý v Starom Zákone a Starý Zákon spoznáваме vďaka Novému Zákonu.*“¹

Židovstvo, kresťanstvo a mohamedánstvo² -islam sú tri monoteistické náboženstvá, ktoré učia o viere v jediného Boha. Hoci sa vzájomne dosť odlišujú a každý nazýva Hospodina po svojom – Jahve³, Boh, Alah, predsa každý hovorí a verí v jediného Boha. Keďže mohamedánstvo vzniklo v 6. storočí po Christu, v Biblii o ňom samozrejme nemáme žiadnej zmienky. Jednotlivé knihy Biblie boli písané postupne od 10. stor. pred Christom do konca prvého storočia po Christu⁴. V samotnom Koráne⁵ – posvätnéj knihe mohamedánov⁶, je mnoho myšlienok, ktoré boli prevzaté z judaizmu i kresťanstva. Za Bohom inšpirované knihy okrem Koránu považujú Tóru – Tauert, Dávidové Žalmy – Zabur a Evanjelia - Indžip Napr. Noeho, Abraháma, Mojžiša, Davida, Jána a Isusa a ďalších spolu 28 starozákonných a novozákonných prorokov považujú za Alahových prorokov. Kaaba posvätný Čierny Kameň podľa tradície uctieva ako

a predstavuje samotnú životnú silu. Je zaujímavé, že na rozdiel od kozmogónie staroveku je prvá kapitola Genezis v podstate v dokonalom súlade s vedeckými výkladmi o počiatku vesmíru a dokonca aj s teóriou „Veľkého tresku“. To ale neznamená, že by Židia Boha akýmkoľvek spôsobom stotožňovali s prírodou. Práve naopak. I keď Ho nikdy nezobrazujú, predstavujú nám Ho čo najviac ako osobu.“ (JOHNSON, P.: *Dějiny židovského národa, Rozmluvy* 1995, s. 21).

¹ Tamže, s. 25.

² МАКСИМОВ, Ю.: *Религия креста и религия полумесяца*. Москва 2004. Porovnaj SOLOVJOV, V.: *Vybrané stati I. Čína a Evropa, Mohamed*. Olomouc 2006.

³ Židia meno Jahve, ale Jehova – JHWH neskôr pre bežné používanie a modlitby nahradili pojmom Elohim. Bolo to aj preto, aby sa meno Božie (Jahve) neznesväcovalo. Toto meno Božie mohol vysloviť iba raz v roku v Jeruzalemskom chráme veľkňaz počas bohoslužieb vo Svätyni Svätých.

⁴ СТИЛИАНОПУЛОС, Т.: *Новый Завет: Православная перспектива - писание, предание, герменевтика*. Москва 2008, s. 16.

⁵ Isus – Issa je v Koráne nazvaný druhým najväčším prorokom po Mohamedovi. Zmienky nachádzame aj o anjeloch napr. archanjel Gabriel a Michal. Existuje tu viera v raj, hriech, pokánie, zázraky, pôsty. Profesor Andrej Borisovič Zubov hovorí: „*Nebudem Vám detailne rozprávať o Koráne, ale verte, že je to nádherná kniha, plná hlbokéj a pevnej viery, hlbokéj lásky k Bohu. Avšak ak by sme mali sumarizovať islam a zjednotiť do niečoho spoločného jeho hlavným cieľom je napraviť hriech Adama. Boh je ten, ktorý ocení tvoju námahu a nádej na Neho. Ale netrúfa si nádejať sa na to, že by sa človek mohol stať Bohom. Nezabudnite, že Boh sa stal človekom, aby sa človek stal Bohom. Kresťania nemôžu mať nejaký menší cieľ v opačnom prípade nie sme kresťania.*“ (ЗУБОВ, А.: *История религии*. Москва 2009, s. 133). (Akademik, Prof. Andrej Borisovič Zubov je v Rusku veľmi populárny a známy religionista. Osobne som mal možnosť byť v Moskve pred niekoľkými rokmi na jeho prednáške o indickom náboženstve, kde tento prednášajúci má zaujal detailmi ako keby sám vyrastal od detstva v tomto indickom náboženstve a hovoril tak oduševnene ako keby robil reklamu pre toto východné náboženstvo. Na konci prednášky však povedal, že je pravoslávny veriaci a že verí v správnosť pravoslávnej viery).

⁶ „*Židovská Biblia je ústredným písmom judaizmu, prvá časť kresťanského kánonu a prostredníctvom Koránu sa na ňu a na jej etické učenie odvoláva islam.*“ (FINKELSTEIN, I.-SILBERMAN, N., cit. dielo, s. 17).

dar, ktorý dostal Abrahám od archanjela Džabriila¹. Židia rovnako ako aj mohamedáni sa hlásia k spoločnému praotcovi, ktorým je v Starom Zákone patriarcha Abrahám².

Pri postupnom čítaní Starého Zákona sa najprv stretávame s vierou v jediného Boha – Stvoriteľa všetkého neba a zeme a následne pri pokolení Kaina, stavbe babylonskej veže až do potopy sa stretávame s odpadnutím ľudí k mnohobožstvu. A potom opätovne prichádzajú významní vodcovia, patriarchovia, sudcovia a proroci, ktorí vyzývajú k návratu a viere v jediného Boha. Na začiatku Biblie sa stretávame s osobnosťami, ktorí išli „po ceste viery“ – spravodlivcami, ale aj s tými čo išli po „ceste intenzívneho technologického a sociálneho rozvoja“³ a otočili sa Bohu chrbtom.

V Starom Zákone sa stretávame s mezopotámskou, sumerskou, akádskou, babylonskou⁴, egyptskou⁵, asýrskou, filištínskou, kanaánskou a helénskou kul-

¹ Gabriela – Pozri ЧЕРНЫШЕВ, В.: *Религиоведение*. Киев 2004, s. 124-126. Autor poukazuje, že slovo islam označuje podriadenie t.j. zasvätenie sa vôli Alaha a preto toto učenie nie je správne nazývať mohamedánstvom. (Porovnaj *Korán*. Praha 1972).

² Pozri 1Mjž 16, 1-16. Mohamedania nazývajú svojho praotca dnes Ibrahimom a svoju genézu spájajú cez jeho manželku Hagar a syna Izmaela, ktorý zostal žiť na púšti ako kočovník. Židia zase svoj pôvod k Abrahámovi zdôrazňujú cez jeho manželku Sáru a syna Izáka.

³ Pozri ДЕОПИК, Д.: *Библейская археология и древнейшая история Святой Земли*. Москва 2009, s. 27.

⁴ „Babylónsko-asýrsky panteón nie je možné pochopiť bez sumerského pozadia. Pôvodne vegetatívne božstva sa časom stavali astrálnymi božstvami a šírením štátnej moci sa zároveň preberali božstvá okolitých národov. Na zoznamoch božstiev z neskorého sumerského obdobia, ktorý sa zachoval z 19. storočia pred Chr. z chrámu v Eridu je napočítaných 473 mien božstiev pričom Marduk neskorší najhlavnejší boh Babylonu sa nachádza na 104 mieste.... Život človeka bol ustavične ohrozovaný démonmi. Ale existovali aj dobrí duchovia a každý človek mal svojho ochrancu hoci bol stále v nebezpečenstve. Jedinou ochranou pred temnými mocnosťami bolo zariekavanie a rôzne magické praktiky vykonávané kňazmi. Veľký význam sa prikladal modlitbám a obetám. Zvieracie obety mali zmierňujúce účinky.“ (BIČ, M.: *Ze sveta Starého zákona I*. Praha 1986, s. 39, 41).

⁵ Pojem božstva v Egypte je ohraničený dvoma pojmami „neter“ t.j. boh čo sa etymologicky vysvetľuje ako čistý, jasný, žiarivý a „nefer“ t.j. krásny a dobrý. Dobro a krása nie sú iba myšlienky iba eticky ale aj kozmicky t.j. dobrý poriadok, ktorý umožňuje život, ktorý je zároveň pravda. Doteraz sa nepodarilo rozlíšiť egyptský panteón. Božstva nesú rysy astrálne, antropomorfné a teriomorfné – zvieracie. (Pozri DUKA, D: *Úvod do Písma Svatého Starého Zákona*. Praha 1992, s. 61). „Keď Gréci a Rimania pred stáročiami prišli do styku s Egyptom žasli nad ich náboženskými predstavami a zvykmi. Dennodenné sa prejavovala úcta k posvätným zvieratám. V Mennoferu to bol býk Hapi (Apis), chrám bohyně Bastet s hlavou mačky, v Perbastetu (Bubastis) sa to hemžilo mačkami a bolo preplnené mumifikovanými telami. Ale Egypťania tieto svojrázne prejavy zbožnosti nechávali pre seba a nešírili ich ďalej. Boli dokonca ochotní prebrať iné božstvá od svojich susedov. Kanaánsky Šamaš splynul s božstvom Ra, Baal s Sutechom, Baalat s Hathor.“ (BIČ, M., cit dielo, s. 19-20). V starovekom Egypte existovala koncepcia MAAT, ktorá symbolizovala posvätný mier, alebo rovnováhu. Narušením tejto rovnováhy prichádzali problémy. Je zaujímavé, že za panovania Akhenatena okolo 1400 pred Chr. sa v Egypte uskutočnila náboženská revolúcia, ktorá zdôrazňovala monoteizmus a to kult boha Atena. Žiaľ tento pokus o monoteizmus sa v Egypte neujal.

túrou a ich pohanským¹ náboženstvom, ktorých špecifickým prvkom bol polyteizmus čiže viera v rozličné božstvá. V Novom Zákone sa stretávame čiastočne s rímskou kultúrou a ich pohanským náboženstvom. Samozrejme, že ide o krátke a neúplné zmienky o uctievaní modiel, bohov a ich náboženské predstavy. Baál, Leviatan², More³, Aštarta, Dagon, Jupiter, Diana Efezská sú božstvá, ktoré v Biblii stretávame v negatívnom zmysle, keď ovplyvňovali židovský⁴ i kresťanský náboženský život⁵. V Starom Zákone sa ešte stretávame s tzv. domácimi bôžikmi – terafim, ktoré zobrala Ráchel⁶ svojmu otcovi pri úteku z domu s Jákobom a Leou. Vlastniť takéto idoly doma znamenalo mať právo na vlastníctvo a majetok⁷. V tých časoch kedy Biblia hovorí o egyptskom faraónovi vi či rímskom cisárovi boli najvyšší panovníci uctievaní ako bohovia, či polobohovia. Vzájomné ovplyvňovanie jednotlivých kultúr i náboženstiev bolo bežné v okolitých národoch⁸.

Mojžiš, ktorému sa dostalo na egyptskom dvore toho najlepšieho vzdelania poznal dokonale ich náboženstvo a akú veľkú úctu vzdávali Egyptania Slnku, ktoré nazývali bohom Ra. Pri opise stvorenia sveta Mojžiš zvlášť zdôrazňuje, že všetky nebeské telesá a teda aj Slnko boli stvorené Bohom až v štvrtý deň. Teda, že išlo nie o božstvo, ale o stvorené teleso.

Abrahám, ktorý žil v Mezopotámii poznal barbarské obyčaje prinášanie porodených detí ako obeť pohanským bohom. Vieme, že tento zvlášť brutálny spôsob obetovania sa prinášal napr. pohanskému bohu Dagonovi, ktorý bol vyrobený z bronzu ako socha, v ktorej sa nakládol oheň. Keď bol poriadne rozžeravený do jeho rúk bol položené maličké bábätko, ktoré skĺzlo do jeho brucha, kde bolo za živa upečené. Okrem iného aj preto Abrahám nemal problém obetovať vlastného syna Izáka. Keďže v Mezopotámii však bolo možná aj obeť zameniť preto veľmi rád priniesol namiesto vlastného syna baránka. Pri obetovaní

¹ Súčasný pravoslávny ruský profesor Moskvskej Duchovnej Akadémie A. I. Osipov sa usiluje pohanstvo definovať takto. „*Ozajstnými pohanmi môžu byť ľudia rôznych názorových myšlienok a tiež rôznych náboženstiev. Od agnostikov a ateistov až po pravoslávneho kresťana.*“ Ďalej tento autor píše: „*Iba vrúcne zvolenie si Christa za životný ideál robí z človeka kresťana. V opačnom prípade môže človek dokonca aj vyznávať Pravoslávie, zostávajúc formálne v Cirkvi, dodržiavať všetky obrady a predpisy môže byť v plnom slova zmysle skutočným a Bohu protiviacim sa pohanom.*“ (ОСИПОВ, А.: *Путь разума в поисках истины.* Москва 1999, s. 272, 283).

² Nazývaný tiež Latanu.

³ Nazývaný tiež Jammu

⁴ Pozri Kanaánski bôžikovia, železné figúrky z doby bronzovej súkromná zbierka Izrael. (РАЙТ, Д.: *Библейская археология.* Санкт -Петербург 2003, s. 14-15).

⁵ Pozri kapitoly Kresťanstvo a pohanstvo, Pohanské mystéria a kresťanstvo In: ЗЕНЬКОВСКИЙ, В.: *Апология.* Рига 1992, s. 104- 117; 129 – 153.

⁶ 1Mjž 31, 1-54 1Mjž 31, 30.

⁷ Pozri ВАСИЛИАДИС, Н.: *Библия и археология.* Свято Троицкая Сергиева Лавра 2003, s. 61.

⁸ Pozri ПОСТЕРНАК, А.: *История древней Греции и древнего Рима.* Москва 1999.

sa používala mezopotámska formula: „*Jeho hrud' – za moju hrud', jeho plecia za moje, jeho hlava za moju.*“¹

Tak napríklad „prikázanie oko za oko, zub za zub“, ktoré sa v Starom Zákone pripisuje Mojžišovi² bolo pravdepodobne prevzaté od babylonského kráľa Chammurapiho³, ktorý žil okolo r. 1792-1750 pred Chr. a bol známy ako zákonodarca. Tento panovník žil približne o 500 rokov skôr ako samotný Mojžiš. Nedávno medializovaný prípad v Iráne, keď muž polial kyselinou ženu, ktorá odmietla jeho ponuku na sobáš. Súd v tejto mohamedánskej krajine rozhodol, že žena, ktorá prišla o zrak a mala znetvorenú tvár môže poliať tohto muža kyselinou pod dozorom polície. Žena však danému mužovi odpustila. Média tento starodávny trestný zákon odplaty „oko za oko, zub za zub“ interpretovali ako zastaraný mohamedánsky zákon. V Novom Zákone sa na neho priamo odvoláva samotný Kristus⁴, keď sa snaží poukázať na význam Zákona, ktorý priniesol. Pokrvná pomsta bol trest uplatňovaný voči zločincom, ktorý bol namierený proti telu, alebo životu človeka. Zločin na živote bol trestaný pokrvnou pomstou. Tento trest sa dostal do Mojžišovho zákonníka zo zvykového práva⁵. Vykonať ju mohol iba najbližší dedič a iba samotnému vrahovi, ale nie jeho rodine. Vražda musela byť zmierená preliatím krvi⁶.

Hypotéza prezentovaná na prelomí 19. a 20. storočia nemeckým asyrológom Fridrichom Deličom, že základy starozákonného učenia boli prevzaté z babylonského náboženstva sa ukázali ako neopodstatnené a vedecky neprijateľné. Práve porovnávanie jednotlivých náboženstiev poukazuje na to, že hoci viera Starého Zákona mala isté spoločné črty s inými dávnymi východnými náboženstvami, jej podstata, dejiny a literatúra sú jedinečné a unikátne. Známy historik, religionista a biblista Herman Gunkel porovnával a skúmal detailne babylonské legendy a mýty. Tie do istej miery mali vplyv na biblické podanie avšak zdôrazňuje, že starozákonní autori v plnosti prevýšili a prekonalí pradávne mýty⁷. Veľmi podrobne o tom pojednáva dielo J. B. Pritcharda⁸.

Ruský vedec a znalec pre blízky Východ Boris Alexandrovič Turajev⁹ sa vyjadril takto: „Biblia ako historický prameň je neobyčajne cenná... Tie miesta kde sa hovorí o Egypte a Babylone napísali ľudia, ktorí veľmi dobre poznali život v týchto monarchiách. Nové objavy nás čoraz viac utvrdzujú v tom, že títo ľudia boli v čase existencie týchto kultúr na popredných miestach vo vládných štruktúrach. Ich svedectvá sa čoraz viac potvrdzujú a vysvetľujú. Historické kni-

¹ ЗУБОВ, А., cit. dielo, s. 113.

² 2Mjž 21, 24 porovnaj 3Mjž 24, 17-25.

³ *Nový biblický slovník*. J. Douglas a kol. Praha 1996, s. 311-312.

⁴ Mt 5, 38.

⁵ Pozri DUKA, D., cit. dielo, s. 115.

⁶ 2Mjž 21, 12.

⁷ МЕНЬ, А.: *Исагогика - Ветхий Завет*. Москва 2000, s. 55.

⁸ PRITCHARD, J.: *Ancient near eastern texts relating to the Old Testament.ed.3*. Princeton 1969.

⁹ Pozri ТУРАЕВ, Б.: *История Востока Т. 1*. Ленинград 1935, s. 7.

hy Starého Zákona, tak ako sa bežne starozákonné knihy delia by sa v podstate nemali nazývať historickými čisto z nášho úzkeho uhla pohľadu. Mali by sa skôr nazývať poučnými knihami, pretože ich cieľom bolo a je na príkladoch z dejín vychovať národ v náboženskom duchu a posilňovať jeho vieru v Boha. „Morálka bez náboženstva by ľuďí v každodennom ich živote neutešila pretože iba v živom kontakte s Bohom človek získava blahodat’ – silu pre morálny rast.“^{1 2}

¹ Pozri АНДРЕЕВЪ, И.: *Апология*. Jordanille, New York 1965, s. 27.

² „Vtelenie nastalo v krajine – Palestíne, pretože v nej boli aspoň niektorí schopní prijať Christa. A čo India alebo Čína? Azda Boh zabudol na svojich ľuďí? Alebo miluje iba Rusov, pretože sa narodili ako pravoslávni a Indov už nemiluje, pretože sa narodili ako hinduisti? Nikto tak nezmysľá, pretože každého človeka, ktorý sa objaví na tomto svete nezávisle na jeho etniku Boh miluje rovnako, pretože on je Stvoriteľ všetkých ľuďí.“ (ЗУБОВ, А., cit. dielo, s. 139).